

۹۶۲
۱۹۰۶
بازدید

مرکز اطلاع رسانی و آرشیو ملی
تهران

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
اللهم صل على محمد
وعلى آل محمد
اللهم صل على
سيدنا محمد
وعلى آل محمد
اللهم صل على
سيدنا محمد
وعلى آل محمد
اللهم صل على
سيدنا محمد
وعلى آل محمد

۴۱۴۱۹

۱۳۸۱ / ۳ / ۱۰

وزارت فرهنگ و آموزش عالی ایران
کتابخانه مرکزی

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی

تحولات نظام کیفری ایران پس از انقلاب در پرتو یافته‌های جرم‌شناسی

شهاب بازوند

استاد راهنما

دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی

استاد مشاور

دکتر محمدجعفر حبیبزاده

بهمن ۱۳۷۹

۴۱۴۱۹

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

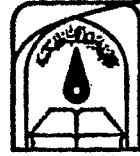
اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه ~~XXXX~~ / آقای شهاب بازوند

تحت عنوان قوانین کیفری ایران پس از انقلاب در پرتویافته‌های جرم‌شناسی

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

رئیس هیئت داوران
 دکتران شهاب بازوند

اعضا هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	جناب آقای دکتر ^{صین} علی نجفی ابنده آبادی	دانشیار	
۲- استاد مشاور	جناب آقای دکتر محمد جعفر حبیب‌زاده	استادیار	
۳- استاد ناظر	جناب آقای دکتر شامخو	استاد	
۴- استاد ناظر	جناب آقای دکتر ایرج تشنوریان	استاد	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	جناب آقای دکتر محمد جعفر حبیب‌زاده	دانشیار	

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته حقوق جزا و جرم شناسی است»

که در سال ۱۳۷۹ در دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر علی حسین نجفی اینجانب، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر محمد جعفر حبیب زاده مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر _____ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب شهاب بازوند دانشجوی رشته حقوق جزا و جرم شناسی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: شهاب بازوند

تاریخ و امضا: ۸۰/۸/۱۵

تقدیم

تقدیم به پدر و مادر و برادر بزرگوار و فداکارم که با تلاشهای زایدالوصفی، زمینه رشد و تعالی را فراهم و الگوی استقامت را برایم ترسیم نمودند و تقدیم به همسر صبورم که با شکیبایی و تحمل مصائب در پیشبرد و تکمیل تحصیلات عالیه بخصوص این تحقیق یاریم داده و مشوقم در این راه بوده است.

تشکر و قدردانی

در اینجا بر خود لازم می‌دانم که از تمام معلمان و اساتید محترم، علی‌الخصوص، استادان محترم راهنما و مشاورم، جناب آقای دکتر نجفی و جناب آقای دکتر حبیب‌زاده که در امر تعلیم و تربیت و برافروختن چراغ علم و ادب در کمال صداقت و پاکی، تمام سعی و تلاش خود را بکار گرفته، کمال تشکر و قدردانی را نموده و سربلندی و توفیق روزافزونشان را در تمام مراحل زندگی از خداوند متعال مسئلت می‌دارم.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱- مقدمه	۱
۱-الف- بیان مسئله	۱
۲- اهمیت موضوع ، ضرورت بررسی و اهداف پژوهش	۳
۳- روش تحقیق و سابقه	۴
۴- طرح کلی پایان نامه	۵
۶- فصل اول:	۶
۱- خصوصیات جرم شناختی جرائم در قوانین و مقررات پس از انقلاب	۷
۱-۱- جرم زدایی در قوانین و مقررات کیفری	۷
۱-۱-۱- موارد فقدان عنصر معنوی	۹
۱-۱-۲- موارد فقدان عنصر قانونی	۱۰
۱-۱-۳- دفاع مشروع	۱۳
۱-۱-۴- عملیات ورزشی	۱۵
۱-۱-۵- اقدامات والدین و اولیاء قانونی	۱۸
۱-۱-۶- عمل جراحی مشروع	۱۹
۱-۱-۷- اجرای قانون اهم	۲۱
۱-۱-۸- شروع به جرم	۲۲
۲-۱- کیفرزدایی در قوانین و مقررات کیفری پس از انقلاب	۳۴
۱-۲-۱- نهادهای مشترک	۳۵
۱-۱-۲-۱- صغر	۳۵
۲-۱-۲-۱- جنون	۳۹
۲-۱-۲-۱- اجبار و اکراه و مسنوب‌الارادگی	۴۴

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵۱	۴-۱-۲-۱- اضطرار
۵۵	۲-۲-۱- نهادهای مستقل
۵۶	۱-۲-۲-۱- چهل
۵۶	۱-۱-۲-۲-۱- چهل حکمی
۵۶	۲-۱-۲-۲-۱- چهل موضوعی
۵۹	۲-۲-۲-۱- توبه
۵۹	۱-۲-۲-۲-۱- توبه قبل از اقامه شهود
۶۲	۲-۲-۲-۲-۱- توبه بعد از اقرار
۶۴	۳-۲-۲-۲-۱- توبه قبل از دستگیری
۶۵	۳-۲-۲-۱- فقدان شرایط احسان
۶۵	۱-۳-۲-۲-۱- فقدان شرایط احسان در قذف
۶۷	۲-۳-۲-۲-۱- فقدان شرایط احسان در زنا
۶۹	۴-۲-۲-۱- فرار
۷۰	۱-۴-۲-۲-۱- فرار محکوم علیه به رجم
۷۱	۲-۴-۲-۲-۱- فرار شهود
۷۲	۵-۲-۲-۱- اقرار
۷۴	۶-۲-۲-۱- عفو
۷۸	۷-۲-۲-۱- موارد انتفای قصاص
۸۰	۱-۷-۲-۲-۱- رابطه ابوت
۸۰	۲-۷-۲-۲-۱- مجنون یا صغیر بودن قاتل
۸۰	۳-۷-۲-۲-۱- عدم تساوی در دین و حریت

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱-۲-۲-۴- مه‌دورالدم بودن مقتول.....	۸۱
۱-۳-۳- جرم انگاری.....	۸۲
۱-۳-۱- تعریف.....	۸۲
۱-۳-۲- جایگاه جرم انگاری و فوائد و مضار آن.....	۸۳
۱-۳-۳- جرم انگاری در قوانین و مقررات کیفری و موارد افراطی آن.....	۸۷
فصل دوم: ۹۲	
۲- خصوصیات جرم شناختی واکنش‌های اجتماعی در قوانین و مقررات کیفری پس از	
انقلاب.....	۹۳
۲-۱- تحدید مجازات‌ها در قوانین و مقررات کیفری پس از انقلاب.....	۹۵
۲-۱-۱- تحدید مجازات کیفر سالب آزادی.....	۹۹
۲-۱-۱-۱- نهادهای تحدید مجازات سالب آزادی قبل از صدور حکم.....	۱۰۳
۲-۱-۱-۱-۱- تعلیق.....	۱۰۳
۲-۱-۱-۱-۲- موارد تخفیف و تبدیل مجازات سالب آزادی.....	۱۱۰
۲-۱-۱-۱-۲- تحدید مجازات موضوع ماده ۲۲ ق.م.ا.....	۱۱۱
۲-۱-۱-۱-۲- بندیک ۱۷ قانون برنامه اول توسعه اقتصادی ... مصوب ۱۳۸۶.....	۱۱۶
۲-۱-۱-۱-۲- ماده ۳ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت... مصوب ۱۳۷۳.....	۱۱۷
۲-۱-۱-۲- نهادهای تحدید مجازات سالب آزادی بعد از صدور حکم.....	۱۱۸
۲-۱-۱-۲- آزادی مشروط.....	۱۱۸
۲-۱-۱-۲- تخفیف و تحدید مجازات سالب آزادی در جرائم غیر قابل گذشت	
به لحاظ گذشت شاکی.....	۱۲۳

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱-۱-۲-۱-۳- تخفیف و تحدید مجازات سالب آزادی به لحاظ عدم پژوهش خواهی دادستان.....	۱۲۶
۲-۱-۲- موارد تحدید مجازات شلاق.....	۱۲۸
۱-۲-۱-۲- تعلیق مجازات شلاق.....	۱۲۹
۲-۲-۱-۲- تحدید مجازات شلاق موضوع ماده ۲۲ ق.م.ا.....	۱۳۲
۳-۲-۱-۲- تحدید مجازات شلاق به لحاظ عدم پژوهش خواهی دادستان.....	۱۳۷
۲-۲- موارد تشدید مجازاتها.....	۱۳۹
۱-۲-۲- تکرار جرم.....	۱۴۱
۲-۲-۲- تعدد جرم.....	۱۴۵
الف- تعدد مادی جرم.....	۱۴۶
۱- جرائم ارتكابی باشند.....	۱۴۷
۲- جرائم ارتكابی مختلف نباشند.....	۱۴۷
۳- جرائم ارتكابی عنوان خاص داشته باشند.....	۱۴۸
ب- تعدد معنوی.....	۱۴۸
۳-۲-۲- سردستگی.....	۱۴۹
۴-۲-۲- سایر موارد تشدید.....	۱۵۰
الف- کیفیات موجود در شخص مرتكب.....	۱۵۱
ب- کیفیات موجود در شخص بزه‌دیده و یا ماهیت جرم ارتكابی.....	۱۵۲
ج- کیفیات موجود در وسیله، زمان و مکان ارتكاب جرم.....	۱۵۲
۳-۲- اقدامات تأمینی و تربیتی در قوانین و مقررات کیفری.....	۱۵۳
۱-۳-۲- جایگاه اقدامات تأمینی و تربیتی و تعریف آن.....	۱۵۳

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵۸	۲-۳-۲- نظریه وحدت یا دوگانگی نظام کیفی.....
۱۶۰	۲-۳-۳- انواع اقدامات تأمینی و تربیتی.....
۱۶۳	۲-۳-۳-۱- اقدامات تأمینی با نقش اصلاحی بازپروری.....
۱۷۰	۲-۳-۳-۲- اقدامات تأمینی با نقش درمانی.....
۱۷۳	۲-۳-۳-۳- اقدامات تأمینی با نقش خنثی سازی و طردکنندگی.....
۱۷۵	نتیجه گیری کلی.....
۱۷۸	پیشنهادات.....
۱۸۰	کتابنامه.....

چکیده

به دنبال تغییر رژیم سیاسی و جایگزینی حکومت جمهوری اسلامی به جای نظام سلطنتی مشروطه، صرف نظر از تغییرات ساختاری در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... سیستم تقنینی - قضایی کشور از این تحولات بدور نبوده و با روی کار آمدن حکومت مذهبی، پایه و اساس اعتقادات و تفکرات و تمام سعی‌شان بر تدوین قوانین شرعی اسلامی و حذف و طرد قوانین عرفی - که از حقوق تطبیقی و اصول و یافته‌های جرم شناختی مکاتب جرم‌شناسی چون، تحقیقی، کلاسیک و دفاع اجتماعی نوین و ... تکوین یافته بود- استوار گردید.

البته به لحاظ عدم اجرای مبانی اسلامی در طول بیش از ده قرن، از سویی، تحول و پیشرفت جوامع، از سوی دیگر، موجب شده بود که مبانی شرعی و اسلامی نتواند جوابگوی کلیه جرائم پیچیده و سایر معضلات جامعه امروزی باشد که این، یک امر طبیعی بود، نه ایراد از فقه اسلامی.

قانونگذار بعد از انقلاب، بنابه موارد بیان شده و احساس نوعی واقع‌گرایی نسبی حقوق و ضرورت نیاز جامعه امروزی، ناخودآگاه اصولی چند از حقوق عرفی را بدون توجه به منشأ و اساس آنها مورد تصویب قرار داد و حتی در تصویب این اصول، به میل خود و بدون توجه به فلسفه آنها، تغییراتی را صورت داده، که از آن جمله، می‌توان به نهاد آزادی مشروط، تعلیق، تخفیف و ... اشاره کرد.

قانونگذار کیفری با زائل نمودن وصف کیفری از نهادهای اسلامی چون دفاع مشروع، اقدامات والدین و سرپرستان قانونی، عملیات ورزشی و ... و زائل نمودن مجازات از مواردی چون توبه قبل از دستگیری، توبه قبل از اقامه شهود، توبه بعد از اقرار، فقدان شرایط احضان در حد قذف و زنا و قرار دادن آنها در ردیف اصول جرم شناختی چون، جرم زدایی و کیفر زدایی، عالمانه و آگاهانه بنا به رعایت اصول شرعی، اقداماتی صورت داده که هر چند، در هیچ یک از کتاب‌های جرم‌شناسی، ذکری از آنها به میان نیامده است، لکن در مقام مقایسه و تطبیق قابل توجه هستند.

قانونگذار کیفری پس از انقلاب در اواخر دهه شصت و اوایل دهه هفتاد، پس از تجربه چندین مورد قانونگذاری از سویی، و تبعیت آگاهانه و در مواردی ناخودآگاه از اصول جرم‌شناختی از سوی دیگر، به حفظ ساختار و چهار چوب شرعی و اسلامی بودن قوانین، لوایح، آیین نامه و مقرراتی پرداخته، که مملو و سرشار از اصول و یافته‌های جرم‌شناختی است، از آن جمله می‌توان به آیین نامه پیشگیری از اعتیاد، درمان معتادان به مواد مخدر و حمایت از افراد در معرض خطر، مصوب ششم بهمن ماه ۱۳۷۷، آیین نامه مراکز مراقبت بعد از خروج مصوب ۷۸/۲/۱۳، قانون و آیین نامه اجرای قانون مبارزه با مواد مخدر، مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام ۱۳۶۷ و اصلاحیه آن در هفدهم آبان ماه ۱۳۷۶ و آیین نامه سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۷۲ اشاره نمود، که در کل بیشتر به مرحله اجرای حبس و به اصلاح، درمان و پیشگیری از ارتکاب جرم توجه دارند، که هدف ما در این تحقیق بیان میزان بهره‌گیری و تأثیرپذیری آگاهانه قانونگذار کیفری از اصول و یافته‌های جرم‌شناختی در جهت اتخاذ سیاست جنایی، سنجیده و کار آمد که با اهداف پیشگیرانه، بازپرورانه، اصلاحی، درمانی، در جهت بازگشت مجدد مجرمان به زندگی‌های اجتماعی و از بین بردن زمینه ارتکاب جرائم است.

واژگان کلیدی: اصول و یافته‌های جرم‌شناختی - مکاتب جرم‌شناختی - قوانین و

مقررات کیفری

مقدمه

۱- الف: بیان مسأله.

از جمله معضلات جوامع بشری در طول تاریخ، وجود افرادی در بین جامعه است که همیشه به دنبال راهی برای فرار از قید و بندها، نقض هنجارها، آداب و رسومها و رسیدن به مقاصد و آمال خود از کوتاهترین راه و به هر وسیله ممکن، حتی به قیمت تضییع حقوق دیگران و همچنین وجود آسیبهای اجتماعی، ناسازگارهای بعضی از افراد جوامع بشری است، که همیشه روسای جوامع، مصلحین، متفکرین و دانشمندان را به تفکر و ارائه راه‌های در جهت چگونگی جلوگیری از نقض هنجارها، درمان بیماران اجتماعی و ارائه راه‌کردهای پیشگیرانه واداشته است.

صرف نظر از شیوه برخورد جوامع اولیه و بدوی در برخورد با بزه و بزهکار، به دنبال رنسانس و پیشرفت و تحول در تمام زمینه‌های علمی، فرهنگی، اقتصادی، رشته‌های علوم انسانی از این تحولات بی‌تأثیر نبوده و موجب پا به عرصه حیات گذاشتن رشته جدیدی با نام «جرم‌شناسی» که طی آن شیوه برخورد با بزه و بزهکار تغییر جهت یافته، گردید.

در این زمینه مطالعات علمی و کارشناسانه عمیق و دقیق صورت گرفته، که در این میان، بایستی به تلاشها و مساعی مکاتب بزرگی چون، مکاتب کلاسیک، اثباتی (تحقیقی)، دفاع اجتماعی، دفاع اجتماعی نوین، مکتب زندانها و انجمن‌های بزرگ بین‌المللی، که پرورش دهنده نهال علم جرم‌شناسی و ترقی دهنده آن در طول زمان بوده، اشاره نمود.

از جمله خصوصیات و ویژگیهای برتر علم جرم‌شناسی، مبتنی بودن این علم بر فراگیری دانشهای دیگری چون جامعه‌شناسی جنایی، روان‌شناسی، روان‌پزشکی، اقتصاد، مردم‌شناسی، وزیست‌شناسی و ... است، و از این روست که جرم‌شناسی به علم «چند مبنایی» یا «چهار راهی» معروف است.

۱- تاج زمان، دانش، مجرم کیست و جرم‌شناسی چیست؟ چاپ هفتم، تهران، انتشارات مؤسسه کیهان، ۱۳۷۶، ص ۱۷ و ۱۶.

در این رشته، آسیبهای اجتماعی، ناسازگاریها و نابسامانیها، به عبارت دیگر، در یک جمله بزه و بزهکار مورد توجه قرار گرفته است. که در جهت دستیابی به شیوه‌های پیشگیری از وقوع طغیان و تبهکاری و کشف راه‌حلهای علمی و منطقی در ایجاد تفاهم و برقراری آشتی بین جامعه با جنایتکاران و عصیانگران جامعه ستیزی که به جای نیکی، بدی را انتخاب نموده و برده، خواسته‌های دل و مأمور اجرای هوای نفس اماره شده و از جاده مستقیم انسانیت به در رفته‌اند و در درمان بیماران اجتماعی گامهای مهمی را برداشته‌اند.^۱

در این زمینه راه‌کارها و پیشنهادهایی ارائه شده که به تدریج قانون‌گذاران کیفری را به اعمال و وارد نمودن این تدابیر و راه‌حلهای در قوانین موضوعه تشویق و ترغیب نموده‌اند. در نگاه اول قبلی از بررسی و تعمق در قوانین کیفری ایران، چنین تصور می‌شود که قوانین کیفری ایران از دستاوردهای جرم‌شناسی متأثر نگشته و صرفاً قوانین خشک و به دور از انعطاف هستند که بر اجرای مجازات تأکید دارند.

این ایده خصوصاً زمانی تقویت می‌شود که با توجه به قوانین راجع به حدود، قصاص و دیات که نوع و میزان مجازات و چگونگی اجرای آن صراحتاً در شرع مشخص گردیده است و به نظر می‌رسد که این قوانین بدون لحاظ شدن اصول و یافته‌های عقلایی قابل تطبیق به اصول جرم‌شناسی مورد حکم مشارع قرار گرفته‌اند.

با بیان این مقدمه بر این عقیده‌ایم که قوانین کیفری ایران (حدود، قصاص) قابل مقایسه و تطبیق با اصول و یافته‌های جرم‌شناسی هستند. هر چند که این قوانین سالهای متمادی قبل از تولد جرم‌شناسی تدوین شده‌اند. و سایر قوانین جزایی در مواردی ناخودآگاه و در سالهای اخیر آگاهانه و با لحاظ نمودن اصول جرم‌شناسی، مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است. البته این تأثیرپذیری در مرحله اجرای مجازات حبس مشهودتر است.

در این جا ما به دنبال اثبات این مسئله هستیم که آیا قوانین و مقررات نظام کیفری ایران متأثر از اصول جرم‌شناختی بوده یا خیر، که در صورت مثبت بودن پاسخ تأثیرپذیری آن در چه مرحله‌ای و در چه مقطع زمانی بیشتر مشهود است.

۱- کی‌نیا مهدی، مبانی جرم‌شناسی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دانشگاه، ۱۳۷۳، ص ۱۵.